

Gubben i månen

– om en resa bortom det kändas gräns

Engelsmannen Francis Godwin, som levde 1562–1633, var biskop först i Llandaff och senare Hereford. Någon gång runt 1600 skrev han en berättelse om en färd till månen, en historia som fick mer kända efterföljare.

av Karin Noomi Karlsson

Alltsedan jag var barn har jag lockats av berättelser om okända världar, och under min uppväxt läste jag, som så många andra, med stort nöje Jules Vernes romaner om de mest fantastiska äventyr någon människa kan uppleva. Att rymdfärder var en realitet för någon som är född på 1960-talet spelade ingen roll när jag satt med *Från jorden till månen* i händerna och drömde mig bort. Redan då insåg jag någonstans storheten i att kunna beskriva någonting som ännu inte kunde genomföras med sådan inlevelse och noggrannhet som Verne gjorde. Vad jag däremot inte visste var att han var långt ifrån först med att måla upp denna drömräsa till månen, vår eviga följeslagare. Otaliga författare hade före honom skildrat fantasifulle månfärder och möten med okända varelser därtill.

Och det är lätt att förstå varför människan i alla tider har fascinerats av månen. Det räcker med att titta upp på himlen en klar natt för att fantasin skall sättas i rörelse när man betraktar denna lysande himlakropp som genom årtusenden har gett upphov till mer eller mindre fantasifulle berättelser. Redan under antiken spekulerades det i vad en månresenär skulle kunna tänkas träffa på vid ett eventuellt besök i denna till synes karga och ogästvänliga värld. Ett exempel på detta är Lukianos av Samosata (ca 160 e.Kr.) som flera gånger har beskrivit månfärder, bland annat i *Alethes Historia*. Resan till månen beskrivs här som en form av seglats till en silverskimrande ö i det svarta intet, och huvudpersonen träffar på abnormt stora spindlar och loppor samt en gigantisk armé bestående av bland annat ärtbösseskyttar och gamryttare.

Av förklarliga skäl liknande berättelserna till en början mest sagor då man ännu inte hade några större kunskaper

om rymden, men ju närmare vi kommer vår tid, desto mer verklighetstroga blir beskrivningarna utan att man för den sakens skull lämnar fantasin åt sidan. Den litterära genren science fiction förmår kombinera de vetenskapliga framstegen med litterära spekulationer för att på så sätt ge liv åt möjliga framtida scenarion. Som tidigare föregångare till dagens science fiction-romaner brukar man ofta nämna Cyrano de Bergeracs *Resa till månen* och *Resa till solen* som kom ut under 1600-talets mitt, men det finns flera samtida och minst lika intressanta verk för den som vill fördjupa sig i ämnet.

Francis Godwin

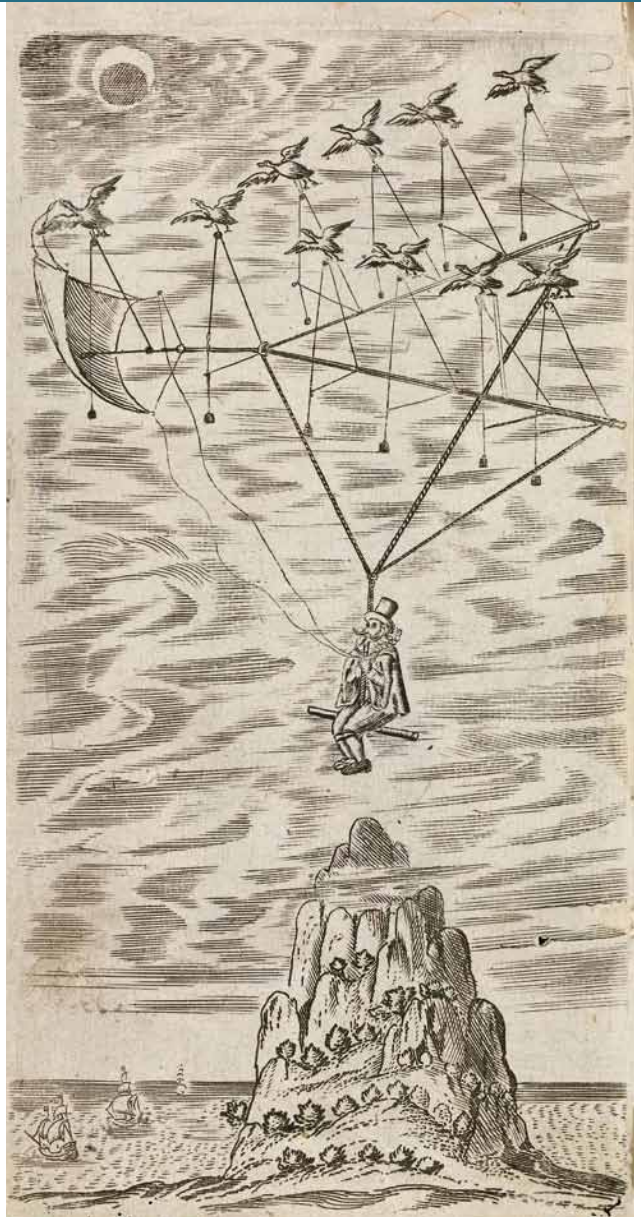
BILD: GEORGE VERTUE/NATIONAL PORTRAIT GALLERY

Banbrytande science fiction

En av de kanske mindre kända skildringarna av en månfärd och mötet med utomjordiska varelser finner vi i *The Man in the Moone: or a Discourse of a Voyage Thither by Domingo Gonsales The Speedy Messenger*. Denna berättelse räknas allmänt som den första brittiska science fiction-romanen och den publicerades postumt 1638. Författaren, biskop Francis Godwin, hade avlidit fem år tidigare och förmodligen ansåg man att det nu kunde vara riskfritt att ge ut berättelsen. Boken översattes snabbt till bland annat franska, och den har fungerat som direkt inspirationskälla för de Bergeracs båda böcker. I övrigt är Godwin inte särskilt känd, i alla fall inte för en modern publik, men under sin samtid var han mycket läst och uppskattad. Förutom de Bergerac menar man att Godwin även inspirerade Jonathan Swift när han skrev *Gullivers resor*; speciellt tydligt är detta inflytande när Gulliver besöker Laputa.

Godwin bekänner sig öppet till Nicolaus Copernicus'

Titelsidan till den andra upplagan av biskop Godwins berättelse om en resa till månen, med illustration av färdmedlet.

heliocentriska världsbild och förhåller sig till gravitationens lagar om att föremål som färdas ut från jordens yta i allt mindre omfattning påverkas av jordens gravitationsfält. Tack vare den forskning som Galileo Galilei och Johannes Kepler ägnade sig åt kunde han föra in vetenskapliga rön i berättelsen, och framför allt kan man se att det teleskop som Galilei byggde, och som möjliggjorde betraktandet av detaljer på månen, planeterna och stjärnhimlen, blir en stor inspirationskälla när Godwin skall beskriva det han ser under sin månfärd. För en modern läsare låter detta som en självklarhet, men då skall man vara medveten om att under det tidiga 1600-talet betraktades dessa idéer inte nödvändigtvis som en sanning av alla. Den katolska kyrkan förespråkade under lång tid att den geocentriska världsbilden var den riktiga, och att publicera texter som argumenterade för något annat än detta sågs av många som ett risktagande. Galilei själv ställdes som bekant inför inkquisitionens domstol 1633 där han tvingades avsvära sig sina "vanföreställningar" om att solen, och inte jorden, var medelpunkten i vårt universum.

Tyngdlöshet

Låt oss nu ta en titt på Godwins berättelse om Domingo Gonsales' månfärd; en historia som bjuder på många oväntade inslag. Gonsales konstruerar en slags flygmaskin som framdrivs av tjugofem specialtränade gäss som han själv har fött upp. Med hjälp av denna till synes bräckliga farkost påbörjar han en tolv dagar lång resa mot månen, där vi får följa hans iakttagelser av det som finns omkring honom. Den beskrivning av tyngdlöshet som Godwin återger torde vara ett av de

allra tidigaste exemplen på hur vetenskapliga rön vävs in i fiktionen.

Nu var det då den tid på året när dessa fåglar ville flyga iväg, liksom gökarna och svalorna gör i Spanien om hösten. Som jag uppfattade det var deras sinnen uppfyllda av den vanliga resan också när jag började förbereda mig på att samla ihop dem. Till min ut-sägliga fasa och fascination sköt de då, som vore de en man, rakt upp och då de inte kunde sträva mot något högre stack de iväg häftigt i riktning uppåt och fortsatte än högre upp mot rymden. Jag skulle tro att detta pågick under en hel timme, under vilken mot slutet jag tyckte mig ana att de arbetade mindre och mindre, tills de slutligen, O otroliga tingestar, avhöll sig från att röra någonting alls och höll sig ändock orörliga lika ståndaktigt som hade de befunnit sig på en sittpinne. Linorna slackade efter; varken jag eller maskinen rörde oss det allra minsta, utan vi förblev stilla som hade vi varit viktlösa.

Genom den här upplevelsen kom jag fram till det som ingen filosof hittills hade kunnat drömma om; att de föremål vi betraktar som tunga inte sjunker ner mot jordens mittpunkt för att det skulle vara deras naturliga plats, utan snarare dras nedåt av jordklotets hemliga egenskap eller någonting ditåt, på samma sätt som magnetit attraherar järn i en kompass. (sid. 87f)

Gonsales tas vänligt och med nyfikenhet emot av invånarna, ett slags gigantiska varelser som beskrivs som kristna. De talar ett musikaliskt språk som påminner honom om mandarin, och han har inga större besvär med att kommunicera med dem. Tillvaron framstår som oerhört behaglig och samhället är fritt från de ständiga konflikter som härjar på jorden. Det finns inga årstider och det pågår en ständig vår där allt förefaller vara nytt och fräscht. Månvarelserna reser med hjälp av en slags solfjädrar som man fläktar sig fram med; detta möjliggörs självklart av att gravitationen är så pass mycket lägre här än på jorden.

Riskfylld hemfärd

Växt- och djurlivet liknar inte det vi har i vår värld, med undantag för svalor, näktergalar, gökar, hackspettar och fladdermöss, och allt verkar på något sätt vara större och bättre än det vi finner här hemma. Gässen som fört Gon-

sales hit finner sig tillrätta i den nya miljön, medan han själv reser runt i den nya världen för att hinna uppleva så mycket som möjligt innan det slutligen är dags att påbörja hemfärden. Han avråds av månvarelserna, som påpekar att resan är alltför riskfylld och att han har det bättre hos dem än på jorden. Slutligen väljer han ändå att återvända hem och efter nio dagars färd landar han hel och välbehållen i Kina.

Godwins berättelse om månferden erbjuder en fantastiskt läsnings för den som tar sig tid. Den något ålderdomliga engelskan kan bitvis göra texten svårbegriplig, men som läsare har man gott stöd i de textkommentarer som finns med i boken. Så varför inte låta dig förföras av Godwins magiska reseberättelse om färden genom rymden och mötet med de utomjordiska varelserna? Du kommer att möta en helt ny värld och kanske får du dig ett gott skratt på köpet. ★

Läs mer:

Martin Beech, "Resolving some Chronological Issues in Bishop Godwin's *The Man in the Moone*", *The Observatory* 121, sid. 255–259, 2001.

Cyrano de Bergerac, *Resa till månen*, Natur & Kultur 1965.

Cyrano de Bergerac, *Resa till solen*, Fakta & Fantasi 1982.

Francis Godwin, *The Man in the Moone*, Broadview Editions, 2009. www.broadviewpress.com

KARIN NOOMI KARLSSON är doktorand i litteraturvetenskap vid Göteborgs universitet.

Vill du också veta mer?

Institutionen för astronomi vid Stockholms universitet ger under hösten 2011 två orienteringskurser på kvällstid. När de börjar står nedtill. Anmäl dig direkt till institutionen!

Astronomiska världsbildens utveckling, 7,5 hp

Kursen behandlar människans uppfattning om universum från tiden före antikens Grekland fram till modern tid. Du lär dig också om astronomins inverkan på samhället genom tiderna. Start: 7 september.

Svarta hål och kosmiska explosioner, 7,5 hp

Om svarta hål och andra kompakta objekt. Hur bildas ett svart hål och hur ser rymden ut i hålets närhet? Vad är ett maskhål? Hur stora är de supermassiva svarta hålen i aktiva galaxkärnor? Start: 5 september.

Stockholms
universitet

För att läsa dessa kurser behövs endast grundläggande behörighet för universitet och högskolor. Alla kurserna ges i AlbaNova, Roslagstullsbacken 21. För mer information se www.astro.su.se eller kontakta vår studentexpedition: studentexp@astro.su.se Tfn 08-5537 8505 Fax 08-5537 8510